

УДК 39:069(477.53)+378.4.096-057.175(477.411)Доля
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2025.38.21>

Олена ІВАНОВСЬКА, д-р філол. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0001-7102-8850
e-mail: o.ivanovska@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ФОЛЬКЛОРИСТИКА МІЖ ТЕКСТОМ І АРТЕФАКТОМ: ДОСЛІДНИЦЬКА СПАДЩИНА ОЛЕКСИ ДОЛІ

У статті представлено комплексний аналіз наукової, музейної та педагогічної діяльності Олексія Леонтійовича Долі (1964–2017) – Заслуженого працівника культури України, директора Центру фольклору та етнографії КНУ імені Тараса Шевченка, одного із провідних представників київської фольклористичної школи. Розглянуто його підходи до польових досліджень, які відзначалися глибокою контекстуалізацією текстів, детальною фіксацією "речового коду" обрядових практик (зокрема весілля в с. Плішивець, 1984 р.), а також міждисциплінарністю – поєднанням етнографії, фольклористики, культурології та музеєзнавства.

Особливу увагу приділено методам інтерпретації матеріальної культури як важливої стратегії дослідження "речі як тексту", а також формам популяризації народних традицій: створенню першого в Україні каталогу народних майстрів, організації понад ста виставок декоративно-ужиткового мистецтва, проведенню національних етнофестивалів та інтерактивних музейних проєктів ("Українська традиційна іграшка та лялька", "Благословенна Україна" тощо).

Проаналізовано внесок Долі у розв'язок дослідження народної лірики та псалмів, зокрема зусилля зі збереження і відтворення унікальних зразків поминальних і духовних пісень. Окрема частина статті присвячена педагогічній роботі Долі: навчальні дисципліни "Народні промисли", "Українське декоративно-ужиткове мистецтво", польові семінари, які сформували нове покоління фольклористів та культурологів. Окреслено також духовний вимір його діяльності, кульмінацією якого стало прийняття чернецтва з ім'ям Нестор у 2017 р. Завдяки своїй унікальній методології та особистій щирості О. Л. Доля заклав підвалини для сучасного осмислення фольклору як актуальної традиції, що поєднує наукову точність із глибоким почуттям народної душі. Здобутки та досвід ученого залишаються актуальними орієнтирами для подальших міждисциплінарних досліджень і музейно-освітніх практик. У науковий обіг уведено деякі матеріали неоприлюдненого особистого архіву ученого, розшифрованого Іриною Барамбою та Яриною Зкальською, що зберігається у Центрі фольклору та етнографії КНУ імені Тараса Шевченка.

Ключові слова: фольклор, фольклористика, уречевлені коди, традиційна культура, Полтавщина, музеєзнавство, нематеріальна культурна спадщина, культурна практика, польові записи.

Вступ

Олексій Доля (1964–2017) – український фольклорист, етнограф, педагог і музейник, чия наукова й практична діяльність суттєво вплинула на осмислення та репрезентацію культурної спадщини України. Його фаховий досвід охоплює широкий спектр напрямів – від польових експедицій і досліджень матеріальної культури до інновацій у музейній справі та популяризації традиційної культури в освітньому просторі. Особлива чутливість до автентичних форм народного життя та здатність інтегрувати емпіричний матеріал у сучасні культурологічні дискурси визначають актуальність звернення до його спадщини. На тлі обмеженої кількості синтетичних праць у сучасній українській фольклористичній школі, що поєднували б різні форми культурної практики – експедиційну, музейну, педагогічну та аналітичну – дослідження творчого доробку Олексія Долі стає особливо важливим. Стаття покликана висвітлити його внесок як представника київської фольклористичної школи та дослідити методологічні підходи, якими він керувався у польовій роботі, інтерпретації джерел, а також у проєктуванні сучасної музейної комунікації.

Актуальність теми полягає в необхідності систематизації й осмислення інноваційних дослідницьких практик Олексія Долі, які стали вагомим внеском у науковий обіг фольклорного та етнографічного матеріалу. Його підхід до матеріальної культури як до "речового тексту", застосування методу включеного спостереження у вивченні обрядовості, інтерпретація фольклорних текстів у музейному просторі та освітніх ініціативах – усе це формує міждисциплінарну парадигму, що зберігає актуальність у контексті новітніх гуманітарних студій.

Метою статті є проаналізувати наукову й практичну діяльність Олексія Долі в контексті становлення й

розвитку київської фольклористичної школи, розкрити специфіку його експедиційних методів, педагогічної стратегії та музеєфікаційних підходів. Особливу увагу приділено інтерпретаційним моделям збереження й трансляції народної культури, що реалізовувалися через музейні експозиції, інтерактивні проєкти та освітні програми. Через цю оптику постає Олексій Долі розглядається як знакова для сучасної фольклористики, етнології та культурології, з урахуванням їхнього міждисциплінарного потенціалу.

У статті **застосовано комплекс взаємодоповнювальних методів** для всебічного аналізу наукової, польової та музейної діяльності Олексія Долі. Історико-бібліографічний метод передбачав системний огляд і порівняльний аналіз опублікованих джерел (праці самого дослідника, матеріали з особистого архіву, документалістика, у якій він виступав науковим консультантом, виставкові каталоги тощо), а також спогадів колег та однодумців, зокрема у збірці "Пов'язані Долею" (Бович, 2021; Власенко, 2021; Вовкун, 2021; Іваннікова, 2021; Іпатій, 2021; Момот, 2021; Скибін, 2021). Це дозволило відтворити хронологію його дослідницьких проєктів і публікацій. Архівний метод застосовувався для опрацювання фондів Центру фольклору та етнографії (особові справи, щоденники експедицій, аудіоматеріали, рукописи, фотодокументація), а також для верифікації біографічних даних і польових практик на основі першоджерел. Тематичне ранжування польових записів (обрядові й позаобрядові пісні, казки, псалми тощо) та описів матеріальних артефактів (короваї, одяг, інтер'єри традиційного житла, ікони тощо) здійснювалося із залученням контент-аналізу. Кількісне й якісне оцінювання акцентів у працях Долі (зокрема, частка досліджень весільної обрядовості, народної лірики, псалмів) сприяло кращому

© Івановська Олена, 2025

розумінню його пріоритетів. Цитування польового матеріалу з архіву Олексія Долі у тексті позначено аббревіатурою "АМОД". Порівняльний метод використовувався для зіставлення методологічного інструментарію Олексія Долі з підходами попередників і сучасників київської фольклористичної школи. Це дало змогу виявити не лише спадкоємність традиції, а й авторські інновації. У дослідженні матеріальної культури як знакової системи з власними "текстами" та "символами" було залучено семіотичний та інтерпретаційний аналізи – особливо у контексті "речового коду" обрядів та побутових артефактів.

Особливо важливу роль у представленні нових фактологічних даних у статті відіграв усний матеріал. Авторка активно послуговувалася публічними та приватними інтерв'ю з родичів, колегами та фольклористами – друзями Олексія Долі для з'ясування біографічних деталей та творчого контексту його діяльності.

Загалом, саме поєднання архівно-бібліографічної роботи, аналізу польових документів, усних свідчень та міждисциплінарного підходу дало змогу комплексно охарактеризувати методологічні новації Олексія Долі та оцінити його внесок у розвиток сучасної української фольклористики й етнокультурології.

Результати

Олексій Леонтійович Доля народився 17 січня 1964 р. у селі Плішивець Гадяцького району Полтавської області в родині землеробів Катерини Федорівни та Леонтія Івановича, закоханих у народну творчість та рідну землю. Змалечку всотував красу української пісні та казкові наративи: "З татом носив сіно, кутю, узвар ставили на покуть (...), усе приговорював: „Узвар на базар, а кутя на покуть!“" (Момот, 2021, с. 21). У 1989 р. він закінчив філологічний факультет Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. Ще з 1987 р. і до 2008 р. працював у Державному музеї народної архітектури та побуту України на посадах молодшого, старшого і провідного наукового співробітника, а згодом – заступника директора з науково-організаційної роботи. Паралельно працював над дисертацією в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, однак натура практичного дослідника взяла гору: Доля присвятив себе збиранню та популяризації артефактів народної культури, організації експедицій і обміну фактологічним матеріалом із колегами.

За час музейно-просвітницької діяльності він ініціював і провів десятки фольклорно-етнографічних експедицій, зібрав тисячі етнографічних експонатів і опублікував низку науково-популярних статей. Колеги називали його "польовиком від Бога" та "батьком народних майстрів" (Патій, 2021, с. 202). Він створив перший в Україні каталог народних майстрів, підтримував кримськотатарських гончарів, сприяв виданню збірки кримськотатарських казок і виставок їхньої кераміки – "Олексій дуже любив народне... йому було байдуже до віросповідання чи соціального статусу майстра" (Скибін, 2021, с. 234).

За роки роботи О. Долі в музеї було проведено понад сотню виставок декоративно-ужиткового мистецтва та започатковано запровадження в межах етнофестивалів ярмарки традиційних промислів та ремесел ("Червона Рута", "Країна мрій", "Свірж", "Берегиня", "Покуть", "Жили-були...", "Калина об Різді" тощо). Режисер "Червоної руті" Василь Вовкун зазначав: "Олексій закладав глибокий культурологічний фундамент... він, як типовий полтавчанин, часто скидався на Сквороду, скворородуючи всі українські простори..." (Вовкун, 2021, с. 49).

З січня 2011 р. і до останніх днів життя О. Доля очолював Центр фольклору та етнографії Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка. Під його керівництвом у стінах університету відбувалися наукові форуми з майстер-класами з ремесел, народнописаного виконавства та традиційних танців, а виставки-ярмарки виробів народних майстрів стали лабораторіями пізнання регіональних традицій.

Ім'я Олексія Долі по праву можемо віднести до кола учених київської фольклористичної школи, осередок яких формувався у стінах Шевченкового університету: від Михайла Максимовича, Миколи Костомарова, Володимира Антоновича, Тадея Рильського до Лідії Дунаєвської, її учнів та послідовників. І вчені народницького періоду, і дослідники помежів'я XX та XXI ст. наголошували на потребі комплексного і неупередженого пізнання українців у їхньому природному середовищі, вдавалися до дискусивного підходу у вивченні народної культури, сприймали традиційні тексти як "живу старовину", як "акумуляване знання" (М. Грушевський), а елементи матеріальної культури ставали об'єктом вивчення лише тоді, коли вони ретранслювали духовний досвід попередніх поколінь. Контекстуальна інформация про гендерну, вікову, соціальну визначеність виконавця, про часові параметри виконання тексту, про використання прагми та її смислової значущість – це дані, які розширюють горизонти засвоєння традиційної ідеї реципієнтом, і саме тому скрупульозно фіксувалися та піддавалися науковому аналізу. У річищі такого сприйняття фольклорного явища, як динамічної структури, як особливого знакового виду комунікації, як цілісного знака, що конструюється міфологічною свідомістю, керувався у своїх польових дослідженнях Олекса. Він – чи то з фольклористичних праць класиків науки про народну творчість, чи то з незабутніх лекцій Лідії Дунаєвської, котра, оминаючи канон навчальної програми з "Української народної уснопоетичної творчості", пов'язувала чарівну казку з ініціальним ритуалом, а веснянку розглядала в межах магічних ритуалів закличок солярної енергії, чи, швидше за все, від вродженого чуття гармонії та розуміння логіки причинно-наслідкових зв'язків – випереджав багатьох своїх сучасників, які обмежували об'єкт своїх студій вербальним субтекстом фольклорного твору, а предметом зазвичай обирали суто філологічні аспекти поезики. Не применшуючи вагу досліджень такого штибу, зауважуємо на міждисциплінарному методологічному інструментарії О. Долі, що доводить провадження його пошуково-експедиційної роботи у фарватері завдань культурної антропології чи ж бо української сучасної фольклористики у широкому окресленні її предметного поля.

З опису весілля зі свого рідного села Плішивець (1984 р.) видно, що молодий дослідник усвідомлює вже те, що пісня чи весільна драма є кодом, деяким ідеальним зразком, який маніфестує закони руху традиції: "Можна по-різному підходити до дослідження весілля: вивчати його як драматичне дійство чи як юридичний акт (договір між родами) або ж брати до уваги окремо символіку, пісні, мелодії або танці. Тут ми подаємо запис весілля так, як воно відбувалося в кінці XIX – першій половині XX століття", – зауважує у вступній частині опису фольклорист [АМОД]. Для нього код – це не абстрактний набір правил побудови твору, а синтагматично вибудована цілісність, організована структура знаків, що постає парадигмою або як антонімічні опозиції (жіночий обряд – чоловічий обряд), або як стала єдність (балада чи романс): "На голку з ниткою набирають стрічку, краї з'єднують, із двох таких стрічок роблять квітку. Усередині

пришивають гудзик, нитку не перерізують, а відкушують. Стрічки зазвичай червоного (або рожевого) і зеленого кольорів. Якщо в молодих помер хтось із батьків і не пройшло ще року, то червону стрічку заміняють у боковий "пісною" – синьою" [АМОД]. Отож, отриману від багатьох респондентів інформацію про весільний ритуал фольклорист подає у множинності відомих йому компонентів, намагаючись не випустити деталі, відстежуючи, як окремі коди (напр., колір стрічки) вступають у структурні зв'язки з елементами свого рівня та творять текстову реальність. Зазвичай, саме вони, навіть якщо ніде не увіражені, а лише несвідомо існують в голові оповідача, народного імпровізатора, організовують пам'ять, підказуючи межі можливого варіювання тексту. Уже в цих записах фольклориста-початківця викристалізовується наукове чуття оточеного системного зв'язку між знаком, кодом і текстом. Для майбутнього музейника уже в роки студентської фольклорної практики наріжним компонентом текстової цілісності стає речовий код. Зверніть увагу, як ретельно фіксуються ритуальні деталі, до прикладу: ""Коровай у Плішивці має прямокутну форму. На металевий лист кладуть три сплетені коси, кожна з яких складається з трьох качалочок тіста. На дно короваю насапають зерно вівса та копійки, зверху прикрашають "шишками", пташками, "бувало, бочечку і колодязь на короваєві ліплять" з тіста. По чотирьох кутах ставлять "сторожів" – вишневі гілочки, обвиті надрізаним тістом. Ще випікають "шишку" круглої форми, яку зверху прикрашають більшими та меншими "шишечками"" [АМОД]. І хоча вербальні коди за ступенем участі в обряді опиняються ніби на другому плані, тим не менше утім, саме вони визначають вузлові смисли обрядової дії, саме такій логіці і підпорядкований опис весільного ритуалу в записах О. Долі: "Процес випікання весільного хліба супроводжується весільними піснями. У молодого співають: "Кидай, мати, у піч тріски, // Дожидай невістки, // А ти, піч, трепечися, // А ти, короваю, печися"" [АМОД]. Та й загалом, у його збірці традиційні речі народного побуту, а не лише ритуального призначення, постають у вигляді тексту і сприймаються як текст, оскільки є своєрідними маркерами просторово-часових, соціально-ієрархічних, сакральних відношень людини-творця і власника, як-от: "Сорочка біла, додільна, шита у гладь. На сорочках на рукавах – "сосна" – пухлики, вставка і рукав, чохла, ластка, комир, на комірці "вистебами" ушито. До чохол, то вишивали й чохла, пазуха. "Не дай Бог, без сорочки не спали", – казали мати" [АМОД]. Особисті речі людини, як і простір її життя, піддаються з часом міфологізації, вони зберігають пам'ять поколінь, саме тому, на наше переконання, для фольклориста-Долі посутньою є інформація, зафіксована на Котелевщині, до прикладу: "На покуті висіли ікони: велика – "Миколай", і ще нижче на уголничку була ікона, ще біля неї – підсвічник, "курушка". За іконою стриміло кропило. На причілковій стіні до сволюка теж були ікони благословенні, картини "Лавра" та інші. В дідусевій хаті було дві лампадки. Одна – на покуті, друга – ближче до сволюка. В людей були паперові голуби. Вербу святу ставили на покуті біля ікон" [див. архів]. Саме завдяки предметній формі тексти, тобто продукти духовного виробництва, незалежно від тієї семіотичної системи мовою якої вони породжені, так само несуть у собі міфічний образ, поєднуючи і замисел, і технологію реалізації. Дім та всі його частини є предметними кодами, які набувають, приміром, в обряді екстраутилітарного смислу. Дім – центр власного світу, найбільш освоєна його частина. Саме в силу своєї предметності такий текст може передаватися людьми з покоління на покоління у вигляді

традиційної спадщини. Отож, розуміння одухотвореності предметного світу привертало увагу фольклориста в першу чергу, а оповіді про інтер'єр та екстер'єр житла, про традиційні ремесла рідного краю, про одяг та кулінарні страви земляків не сприймаються як периферійний етнографічний матеріал, а є цікавим нарративом про життя-буття людей, яких фольклорист любив і серед яких зростав. Відома фольклористка Людмила Іваннікова розповідає, згадуючи свій експедиційний досвід: "Олекса Доля любив дуже свою Полтавщину. Казали, що він обійшов пішки увесь Гадяцький район, а в експедиції їздив іще школярем, разом із Лідією Орел. Не знаю, чи правда, але те, що він жив експедиціями, безсумнівно. Пошастало й мені побувати з ним в одній з експедицій 1986 року, також у Гадяцькому районі. Пригадую, що він дійсно був дивовижним, блискавично швидко збирав людей, знав усіх виконавців: там унікальні співачки в Будищах, а там жіночка казки розповідає... До всіх цих людей цілеспрямовано водив студентів і викладачів університету, від села до села ми ходили взагалі пішки, ґрунтовими дорогами" (Іваннікова, 2021, с. 141).

У добірці фольклорних текстів, зафіксованих О. Долею, знаходимо варіанти народної лірики, які промовисто увиразнюють важливу характеристику фольклорного тексту – здатність до прирощення нових смислів через розширення варіативної структури. До прикладу, зразок "Зелене жито, зелене..." [АМОД], більше відомий пересічному українцю у варіанті виконання попспівачки Оксани Білозір, у фіксації Олекси Долі (зразок із с. Веприк, 1988 р.) є прикладом чоловічої лірики, де мотив "моя мила заміж іде" є смислогенеруючим. Хоча жіноче виконання пісні потверджене аудіофайлом (тенденція до змішаного виконавства спостерігається наприкінці ХХ ст. майже повсюдно), однак чоловічий голос, що чується в аудіотексті [див. архів], ще засвідчує пам'ять традиції цього регіону.

Романс "Та й у вишневому садочку", записаний у рідному селі від односельців (найстарша виконавиця – Строкань Ганна Василівна (1914 р. н.)), можливо, проллє світло на майже детективну історію про привласнення мелодії українського народного мелодичного тексту "інтерпретаторами" – Ю. Бірюковим, В. Левашовим чи Б. Терентьевим. У 40–60 роки пісня "Вот кто-то с горочки спустился" лунала на просторах Радянського Союзу у виконанні Державного академічного хору під керівництвом О. Свешнікова, згодом, у 1956 р., її було популяризовано через платівку, пізніше – засобами кінематографу. Ще у 1961 р. Леопольд Яценко, упорядник збірки "Українські народні романси", піддав сумніву її російське походження, увівши у зміст публікації текст українського романсу "В моему саду айстри білі" (Яценко, 1961, с. 257). Однак текстема твору із села Плішивець вказує на ще більш давнє походження зразка та, власне, на автохтонну природу пісні: фольклорні образи "ясен місяць" (давня коротка форма прикметника), "вишневий садочок" (постійний епітет, фольклорна формула, яка вказує на локус кохання), "чужі люди" (традиційна для української народної поетики словосполука на означення раціоналістичного оточення), а також упізнавані мотиви національної лірики: "нам соловейко щебетав", "цвіла червона калина" тощо [АМОД]. Отож, вартість уведеного в обіг варіанта може слугувати ще одним свідченням на користь питомо української природи твору, зокрема і його мелодичного субтексту.

З особливим щемом Олекса Доля ставився до народних псалмів. Він відкрив цей жанр багатьом: і дослідникам народної творчості, і священникам, і пересічним вірянам. Він наголошував на несправедливо забутому

пласті української духовної культури, пояснюючи цю прикрийсть тим, що народні духовні пісні для церкви були неканонічними, а для загалу – релігійними творами (тексти ж релігійного змісту в часи тоталітаризму не досліджувалися офіційною наукою про народну творчість). Олекса фіксував поодинокі зразки, виконував їх, намагався оживити традицію їхнього виконання у храмі чи на потребу, наприклад, на похованні. Гурт "Стодивниця", який було зорганізовано з його ініціативи, презентує репертуар псалм Полтавщини в Україні і різних країнах світу, подивовуючи аудиторію глибиною народної філософії та довершеністю мелодики. Однак найбільш вдячними слухачами є земляки фольклориста, бо псалма повертають пам'ять про шляхетність їхніх предків. Ось як згадує про перше знайомство з поминальною піснею "Матінко, матінко наша", представленою у збірці, подоланка – Людмила Іваннікова: "Я саме там, у гуртожитку, у його кімнаті, вперше її почула, та ще й уночі – враження сильне й страшне було! Досі пам'ятаю ті відчуття і весь текст... Я хоч була й адаптована до таких речей, бо дитинство минуло фактично на цвинтарі, але від цієї пісні було трохи моторошно... Це справді єдиний і унікальний фольклорний зразок, який до того часу не був відомим у фольклористичній науці. Потім її виконала Ніна Матвієнко 1990 р. на своєму першому авторському концерті в палаці культури "Україна". Так пісня стала відомою" (Іваннікова, 2021, с. 140). Олекса щедро ділився своїми фольклорними знахідками: декілька колядок та щедрівок його фіксації увійшли до репертуару хору "Гомін", а згодом вийшли друком у збірці, упорядкованій Л. Яценком та К. Міщенко (Яценко, & Міщенко, 2005); рекрутські пісні вперше опубліковані у збірці-альбомі Ніни Матвієнко "Ой виорю нивку" (Матвієнко, 2002, с. 7); казки ж знайшли свого читача завдяки збірці, упорядкованій Лідією Дунаєвською (Дунаєвська, 1992, с. 10).

Фольклорист серцем розумів закони традиції: тексти мають жити через виконавство, через нарацію, бо інакше, у статичі, вони втрачають силу. Тому для нього було важливим, щоби зразки, зібрані ним, виконували "Цвітень", "Золоті ключі", "Роксоланія", щоби їх розповідали діди своїм онукам, або ж їхні уречевлені смисли передавалися від матері доньці, від батька синові у вигляді вишитих сорочок чи сирних коників...

Архів записів Олексія Долі – дешифрація того, що Олекса знав сам як виконавець. Його персонального репертуару фольклорних текстів стало би на декілька томів. Лиш тепер пізно жалкувати, що ми, його колеги і друзі, не бачили в ньому респондента, не вмикали принагідно мікрофона, щоби, бува, не пропустити якогось дотепу чи влучно згаданого прислів'я, не перепитали слів традиційного віншування... Та якби хтось і наважився, то одразу би був піднятий ним на глум. Олекса хотів, щоби з ним співали його улюблені жорстокі романси, щоби гуртом усі колядували, щоби нарешті навчилися випікати "драбинки"... Він не був кабінетним ученим, він був носієм української традиційної культури та її оберегом.

Дискусія і висновки

Проведений аналіз фольклористичної та етнографічної спадщини Олексія Леонтійовича Долі на основі архівних матеріалів Центру фольклору та етнографії підтверджує, що його науково-практична діяльність мала засадниче значення для розвитку української фольклористики як міждисциплінарної галузі дослідження нематеріальної культурної спадщини. Отже, сформулюємо основні висновки.

По-перше, завдяки синтезу польової практики й теоретичної рефлексії Олекса Доля сформував оригінальну

методологію, у якій прямиий контакт із носіями традиції органічно поєднувався з глибоким аналітичним осмисленням зібраного матеріалу. Його підходи до фіксації "речового коду" обрядів, текстів і предметів побуту дали змогу не лише акумулювати об'ємний емпіричний корпус, а й розробити семіотичні моделі аналізу, що враховують функціональні, символічні та контекстуальні аспекти фольклорних явищ.

По-друге, дослідник послідовно розвивав концепт "живого музею", у якому експонати не є лише об'єктами зберігання, а функціонують як носії традиції через інтерактивні виставки, майстер-класи та перформативні практики. Його проекти "Українська традиційна іграшка та лялька" і "Благословенна Україна" стали зразками ефективного інтеграції музейної справи і фольклористики.

По-третє, у своїй педагогічній діяльності О. Доля заклад засади практико-орієнтованого підходу до викладання фольклористики та етнології. Його навчальні курси "Народні промисли", "Українське декоративно-ужиткове мистецтво", а також авторські експедиційні семінари сприяли підготовці нового покоління фахівців, багато з яких сьогодні продовжують його наукову традицію.

По-четверте, міждисциплінарність підходів Олексія Долі – на перетині фольклористики, етнографії, культурної антропології, семіотики та музеєзнавства – створила нову аналітичну рамку для осмислення традиційної культури. Його ідеї залишаються релевантними і в сучасному контексті цифровізації культурної спадщини, що відкриває можливості для поєднання польових архівів із цифровими платформами, VR/AR-технологіями й мультимедійною репрезентацією.

По-п'яте, біографія Олексія Долі є прикладом поєднання наукового пошуку з глибоким духовним осмисленням культури. Його чернечий постриг у 2017 р. під ім'ям Нестор увиразнив особистий зв'язок дослідника з традицією як формою живої віри. Це надає його науковій спадщині особливої екзистенційної наповненості й автентичності.

Нарешті, актуальним залишається питання упорядкування та оцифрування польових матеріалів дослідника, значна частина яких зберігається в архівах Центру фольклору та етнографії і приватних зібраннях. Їхня цифрова репрезентація й медіаактуалізація дозволили б не лише зберегти, а й поширити спадщину дослідника серед ширшої аудиторії – у формі "віртуальних експедицій", інтерактивних музеїв або онлайн-архівів.

Отже, наукова й культурна спадщина Олексія Леонтійовича Долі становить цілісний і надзвичайно цінний корпус методологічних, емпіричних і просвітницьких напрацювань. Вона зберігає свою актуальність, слугуючи орієнтиром для сучасних дослідників народної культури й відкриваючи нові горизонти міждисциплінарного розвитку фольклористики, етнології та музеєзнавства.

Джерела фінансування. Фінансування забезпечено Київським національним університетом імені Тараса Шевченка.

Список використаних джерел

- Бович, В. (2021). Догоріла свіча... У О. Старак-Повякель (Упоряд.), *Пов'язані Долею. Спогади про Олексія Долю* (с. 244). Видавничий дім журналу "Пам'ятки України".
- Власенко, А. (2021). Доленосний друг. У О. Старак-Повякель (Упоряд.), *Пов'язані Долею. Спогади про Олексія Долю* (с. 124-125). Видавничий дім журналу "Пам'ятки України".
- Вовкун, В. (2021). Він розумів екзистенцію всього живого, ймення який – Любов. У О. Старак-Повякель (Упоряд.), *Пов'язані Долею. Спогади про Олексія Долю* (с. 49). Видавничий дім журналу "Пам'ятки України".
- Дунаєвська, Л.Ф. (Упоряд.). (1992). *Українські народні казки: для молодшого шкільного віку* (2-ге вид.). Веселка. https://chtyvo.org.ua/authors/Dunaievvska_Lidia/Ukrainski_narodni_kazky_zbirka_vyd_1992/

Іваннікова, Л. (2021). Це тихе сяйво. У О. Старак-Повякель (Упоряд.), *Пов'язані Долею. Спогади про Олексія Долю* (с. 140–148). Видавничий дім журналу "Пам'ятки України".

Іпатій, Н. (2021). Батько народних майстрів... У О. Старак-Повякель (Упоряд.), *Пов'язані Долею. Спогади про Олексія Долю* (с. 202). Видавничий дім журналу "Пам'ятки України".

Матвієнко, Н. (2002). *Ой виорю нивку*. https://torba.infoua.net/files/NINA-MATVIJENKO_Oj-vyorju-nyvku-shyrokuju_PISNI_2002

Момот, Г. (2021). Спогади про брата. У О. Старак-Повякель (Упоряд.), *Пов'язані Долею. Спогади про Олексія Долю* (с. 234). Видавничий дім журналу "Пам'ятки України".

Скибін, Р. (2021). Людина – світло... У О. Старак-Повякель (Упоряд.), *Пов'язані Долею. Спогади про Олексія Долю* (с. 234). Видавничий дім журналу "Пам'ятки України".

Яценко, Л. (Упоряд.). (1961). *Українські народні романи*. Видавництво Академії наук Української РСР.

Яценко, Л., & Міщенко, К. (Упоряд.). (2005). *Колядки та щедрієки з репертуару етнографічного хору "Гомін" та Київського Кобзарського Цеху*. Київ. миськ. центр нар. творчості та культурол. дослідж.

References

Bovych, V. (2021). The candle burned out... In O. Starak-Povyakel (Ed.), *Bound by Fate. Memories of Oleksiy Dolya* (p. 244). Publishing House of the Magazine "Monuments of Ukraine" [in Ukrainian].

Dunaievska, L.F. (Comp). (1992). *Ukrainian folk tales: for primary school children*. 2nd ed. Veselka [in Ukrainian]. https://chtyvo.org.ua/authors/Dunaievska_Lidia/Ukrainski_narodni_kazky_zbirka_vyd_1992/

Ipatii, N. (2021). The father of folk masters... In O. Starak-Povyakel (Ed.), *Bound by Fate. Memories of Oleksiy Dolya* (p. 202). Publishing House of the Magazine "Monuments of Ukraine" [in Ukrainian].

Ivannikova, L. (2021). This is a quiet glow... In O. Starak-Povyakel (Ed.), *Bound by Fate. Memories of Oleksiy Dolya* (pp. 140–148). Publishing House of the Magazine "Monuments of Ukraine" [in Ukrainian].

Matvienko, N. (2002). *Oh, I'm digging a ditch* [in Ukrainian]. https://torba.infoua.net/files/NINA-MATVIJENKO_Oj-vyorju-nyvku-shyrokuju_PISNI_2002

Momot, H. (2021). Memories of a brother. In O. Starak-Povyakel (Ed.), *Bound by Fate. Memories of Oleksiy Dolya* (p. 21). Publishing House of the Magazine "Monuments of Ukraine" [in Ukrainian].

Skybin, R. (2021). Man is light... In O. Starak-Povyakel (Ed.), *Bound by Fate. Memories of Oleksiy Dolya* (p. 234). Publishing House of the Magazine "Monuments of Ukraine" [in Ukrainian].

Vlasenko, A. (2021). A fateful friend. In O. Starak-Povyakel (Ed.), *Bound by Fate. Memories of Oleksiy Dolya* (pp. 124–125). Publishing House of the Magazine "Monuments of Ukraine" [in Ukrainian].

Vovkun, V. (2021). He understood the existence of all living things, whose name is Love. In O. Starak-Povyakel (Ed.), *Bound by Fate. Memories of Oleksiy Dolya* (p. 49). Publishing House of the Magazine "Monuments of Ukraine" [in Ukrainian].

Yashchenko, L. (Comps.). (1961). *Ukrainian folk romances*. Publishing House of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR [in Ukrainian].

Yashchenko, L., & Mishchenko, K. (Comps.). (2005). *Carols and schedrivka from the repertoire of the ethnographic choir "Gomin" and the Kyiv Kobzarsky Tsekh*. Kyiv. city. center of folk. creativity and cultural. research [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 23.04.25

Прорецензовано / Revised: 12.06.25

Схвалено до друку / Accepted: 30.09.25

Olena IVANOVSKA, DSc (Philol.), Prof.

ORCID ID: 0000-0001-7102-8850

e-mail: o.ivanovska@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FOLKLORE STUDIES BETWEEN TEXT AND ARTIFACT: THE SCHOLARLY LEGACY OF OLEKSA DOLIA

This article presents a comprehensive analysis of the scholarly, museological, and pedagogical activities of Oleksii Leonidovych Dolia (1964–2017) – Honored Worker of Culture of Ukraine, Director of the Center for Folklore and Ethnography at Taras Shevchenko National University of Kyiv, and one of the leading representatives of the Kyiv folkloristic school. The study explores his fieldwork approaches, which were distinguished by deep contextualization of folklore texts, meticulous documentation of the "material code" of ritual practices (notably, the wedding in the village of Plishivets, 1984), and interdisciplinary methodology that combined ethnography, folklore studies, cultural studies, and museum practice. Special attention is given to his methods of interpreting material culture as a key line of research ("objects as texts"), as well as to his initiatives in promoting folk traditions: the creation of the first catalog of folk artists in Ukraine, organizing over one hundred exhibitions of decorative and applied arts, holding national ethnographic festivals, and developing interactive museum projects ("Ukrainian Traditional Toy and Doll", "Blessed Ukraine", among others). The article analyzes Dolia's contribution to the study of folk lyrics and psalms, with a focus on efforts to preserve and reconstruct unique examples of memorial and spiritual songs. A separate section is devoted to his pedagogical work: teaching courses such as "Folk Crafts" and "Ukrainian Decorative and Applied Arts," and conducting field seminars that shaped a new generation of folklorists and cultural scholars. The spiritual dimension of Dolia's life is also outlined, culminating in his acceptance of monasticism under the name Nestor in 2017. Through his unique methodology and personal sincerity, O. Dolia laid the foundation for a modern interpretation of folklore as a living tradition that integrates scholarly precision with a deep sense of the people's soul. His legacy and experience remain relevant benchmarks for future interdisciplinary research and museum-educational practices. The article also introduces some previously unpublished materials from the scholar's personal archive, kept at the Center for Folklore and Ethnography, transcribed by Iryna Baramba and Yaryna Zakalska.

Keywords: folklore, folkloristics, material codes, traditional culture, Poltava region, museology, intangible cultural heritage, cultural practice, field recordings.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.